

أسرار حيفا من الماضي - סודות חיפה של העבר

מריאן בשאראת, מיריל סמעאן // מריאן בשאראת, מיריל סמעאן

مساقف: أرشيف العمارة والمدينة العربية
קורס: ארכיון אדריכלות ערבית: מאדינה ועמארה

2019-2020

תוכן עניינים

2	תוכן עניינים
3	תקציר
4	סוגית המחקר
4	רקע לשאלה
4	שאלת המחקר
4	שיטת המחקר
5	סוגית המחקר
7	סקירה היסטורית
7	התיישבויות בחיפה.
	התפתחות העיר חיפה – תחת השלטון העות'ומאני.
	שגשוג העיר- תקופת המנדט הבריטי.
7	הציונות - מדינת ישראל.
8	סקירה הסטורית
19	שדרות המגינים
19	מקטע המחקר
19	נקודות חשובות בחקירת המקטע
20	שדרות המגינים
23	חזית הרחוב
23	סגנונות בנייה
23	פירוק החזית
23	ניתוח החזית
24	חזית הרחוב
29	סיכום
30	ביבליוגרפיה
31	נספחים
31	ראיונות
34	נספחים ויזואלים

תקציר

"بإضافة أرقّ الطبقات
أسكنت أعظم الحكايات
الكثير لم يُقال والكثير لم يُحال
لكن اختارت الجدران إفشاء الأسرار
عبر ثغراتٍ لم يرها إلا باحث الأعيار"
- مريان بشارات

"עם הוספת שכבות עדינות
הושטקו הסיפורים הישנים ביותר
הרבה דברים שלא נאמרו ועוד לא בוצעו
אבל הקירות בחרו לגלות הסודות שלה
באמצעות קילופים קטנים שמסיר אותם מי שמחפש זאת"
-מריאן בשאראת

בשורות אלו מסבירות על איך השכבות מסתירות סודות מאחוריהם. היום ברחוב ניתן לחשוף חלק מסודות אלו בהתבוננות ובחקירת מקורות היסטוריים.
חיפה היא עיר שעברה הרבה שינויים, חברתיים, תרבותיים ושלטוניים, שחלק מהם השאיר טביעת אצבע בצורה כלשהי ואחרים דהו. במחקר שלנו על רחוב המגינים חיפשנו את טביעות האצבע ששרדו מלחמות ונשארו עד ימינו, ואפשר להגיד שמצאנו, מצאנו את הסודות שהתחבאו מאחורי הקיר.

01

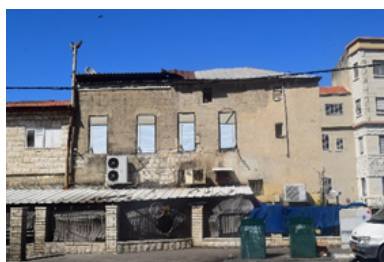
סוגית המחקר

רקע לשאלה
שאלת המחקר
שיטת המחקר

סוגית המחקר

רקע לשאלה

בחרנו ברחוב המגינים כמקרה הבוחן שלנו, ערכנו סיור לביקור ראשוני אשר הלכנו בין שני קצוות הרחוב (ראו איור 1 בנספחים). בסיור עשינו ראיונות עם אנשים שמתגוררים בשתי דפנותיו, צילמנו, הבחנו בשינוי בחתך הרחוב ובזמן השהיה התבוננו בפעילותו ואיך היא משתנה בכל מקטע מהרחוב. תופעה שזהינו שחזרה לאורך הרחוב בכל מני צורות היא תפר. תפר במשמעות מילולית: - חיבור של שני חלקים ע"י שזירתם בחוט ומחט. - קו מפריד, גבול. - פרק זמן בין שני מועדים שונים. לעומת זאת התייחסנו לתפר במשמעות שהגדרנו בעצמנו. אשר תפר: חיבור מטפורי בין חומרים, אובייקטים, חזיתות, סגנונות שונים (החיבור לא חייב להיות פיזי). התפרים שמצאנו התהוו מתקופות שונות שעברו על הרחוב: בהדגש על השלטון העות'ומאני, בריטי והישראלי. למדנו על התקופות הללו, וביחס למה ששמענו מהאיונות והחווייה שלנו היה פער שאינו מובן. מכאן יצאנו בשאלת המחקר שדרכה רצינו לבחון את מקטע הרחוב שבחרנו בו. דוגמאות לתפרים:

צילום שלנו

השלמת חלקים מהחזית כך
שיסתירו את השכבות התחתונות
חלק מהחזית הצפונית לרחוב
שמגינים
* תפר פיזי

צילום שלנו

הוספת חזית שלמה נוספת,
מקדימה לחזית הישנה
חזית צפונית בכיכר פריז
* תפר לא פיזי (אין מגע)

שאלת המחקר

כיצד השינויים השלטוניים והחברתיים שחלו על הרחוב לאורך השנים (1761 עד ימינו) משפיעים על דמותו? תפקיד, זהות, רוח, עיוניות

שיטת המחקר

בשביל לענות על שאלה כל כך רחבה התחלנו בחיפוש מידע: מלל, תמונות ומפות לרחוב בעבר בארכיונים, ספרים, מאמרים ובאינטרנט. סדרנו ראיונות עם ההסטוריון ד"ר ג'וני מנסור ועם אדר' ומנהל המחלקה לשימור מבנים ואתרים בעיריית חיפה וליד כרכבי והקומר עבדו עבדו (ראו ראיונות בנספחים) בכדי להתעשר באינפורמציה שהם יכלו להגיש לנו.

שיטה מרכזית שדרכה למדנו את הרחוב היא ניתוח (סינון) החזית, מתי נבנתה, מאיזה חומרים, כמה שכבות יש מתחת לשכבה שאנחנו רואים, באיזה סגנון אדריכלי נבנתה בעיקר מה השינויים שחלו בה. לאחר הסינון הראשון הגענו לשלב הבא שהוא ניתוח הקונטקסט הכללי של החזית המלאה יש כל כך הרבה תפרים אך בסוף כולם מהווים הרמוניה לחזית הרחוב.

02

סקירה היסטורית

התיישבויות בחיפה.
התפתחות העיר חיפה – תחת השלטון
העות'ומאני.
שגשוג העיר- תקופת המנדט הבריטי.
הציונות - מדינת ישראל.

סקירה הסטורית

מיקום חיפה, ליד המפרץ ובין הים התיכון להר הכרמל הפך אותה לעיר אסטרטגית לכיבושים רבים. היום, היא נחשבת העיר השלישית הכי גדולה בישראל. והכי מלוכדת ביהודים וערבים כך שהם חולקים שכונות, רחובות, בניינים ואפילו דירות.

הנמל מהווה חשיבות גדולה, מבחינה כלכלית, מסחרית ותיירותית. והיא עיר מוקד בצפון הארץ. מלא קבוצות שלטוניות עברו דרכה והשאירו טביעות אצבע באזורים שונים. בנוסף לשלושת התקופות השלטוניות העיקריות שנציג בהמשך (עות'ומאנים, בריטים, וישראלית) הגיעו הטמלרים (הגרמנים) בשנת 1868 שבנו אז את המושבה הגרמנית הקיימת עד היום סביב רחוב שדרות בן גוריון. נציג סקירה הסטורית של התיישבויות קבוצות אנשים בחיפה מהעבר הרחוק עד ימינו.

העבר בחיפה

الإمبراطورية العثمانية - השלטון העות'ומאני
400 שנה תחת השלטון העות'ומאני. ב-250 השנות הראשונות חיפה היתה עיירת נמל קטנה, שנמלה היה בין חיפה אל עתיקה (היום) לבין תחנת הכרמל (היום). באמצע המאה ה-18 החליט דאבר אל עומר להעביר את מקומה של העיר לאזור כיכר פריז (היום), "חיפה החדשה". בעקבות ההחלטה שלו הוא הרס את חיפה אל עתיקה. התפתחה חיפה במאה ה-19 עם ירידת החשיבות של עכו, והפכה למרכז קשרים עם מדינות אירופה³⁻¹.

الحرب العالمية الأولى - מלחמת העולם הראשונה
המלחמה גרמה למותה של חיפה מבחינה כלכלית, לא הגיע מסחר מאירופה³⁻¹.

الانتداب البريطاني - המנדט הבריטי
עם סוף המלחמה ואישור הצהרת בלפור ב-1917. חיפה בידם של הבריטים. חיפה הפכה לבסיסים המרכזי במזרח התיכון. העיר התחתית מאוכלסת רובה בערבים לעומת הדר הכרמל שצמחה כגרעין התיישבות עירונית עבורם. בשנת 1933, 10 שנים אחרי הצעתו של פרדריק פלמר לייבוש הים בכדי לבנות נמל חדש³⁻¹.

الحرب العالمية الثانية - מלחמת העולם השנייה
נעצרה תפתחות העיר, אבל נותרה בעלת חשיבות אסטרטגית רבה עבור במעצמות בשל מתקני זיקוק הנפט שבה. חיפה הופצצה 10 פעמים על ידי חיי האוויר הצרפתים, איטלקים ונאצים³⁻¹.

حرب ال-48 - מלחמת העצמאות
התגוררו בחיפה 80,000 יהודי שישבו בעיקר באחוזת, נווה שאנן, כרמל מערבי והדר הכרמל. לעומת המעט ערבים שנשארו ישבו בואדי סליב, ואדי נסנאס והחליסה. כוחות בריטים יצאו מחיפה ב-30 יוני 1948³⁻¹.

1517- 1917

1914- 1918

1918

1939- 1945

1948

¹ ברגר-שפרלינג, הראיל אדריכלים והרמון, 2018.

² קולודני, 2004.

³ Biblewalks (7.ת.) חיפה. (7.כ.) הורד מ- <https://biblewalks.com/sites/Haifa.html>.

התפתחות העיר חיפה- תחת השלטון העות'ומאני

בשנת 1761 הורס השליט דאהר אל-עומר את "חיפה אל-עתיקה" (שממוקמת בחיפה אל-עתיקה של ימינו), במקומה הוא בונה את "חיפה אל-ג'דידה" (חיפה החדשה) הממוקמת באזור הצר בין הים להר (ראו איור 2 בנספחים).

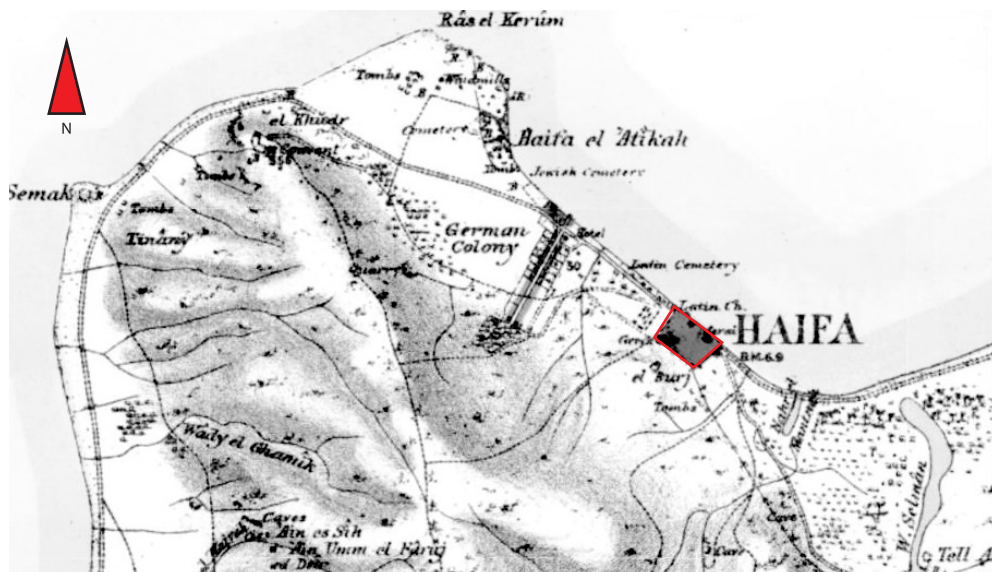
העיר הוקפה בחומות והיו לה שני שערים : שער יפו (המערבי) ושער עכו (המזרחי), ביניהם קישר הרחוב הראשי אומייה. ברובע המערבי של העיר התרכזת אוכלוסייה נוצרית (שכונת הכנסיות), באזור הדרום מזרחי התרכזת אוכלוסייה יהודית מצומצמת ובשאר רחבי העיר השתלטה האוכלוסייה המוסלמית.¹

החל משנות החמישים של המאה התשע-עשרה, התחילה לראשונה הבנייה מחוץ לחומות. הנוצרים בנו את בתיהם ממערב לחומה, והמוסלמים ממזרח. בתחילת המאה העשרים תהליך ההתרחבות לא פסק, השטח הפנוי בין המושבה הגרמנית לבין החומה התחיל להתמלא על ידי האוכלוסייה הנוצרית.²

הרחוב הדרום מערבי שמגיע אל כיכר פריז נקרא אז רחוב ח'מרה. תפסה הכיכר שטח פנוי נרחב (ביחס לסביבתה).

הפעילות הנמלית והשלמת מסילת הרכבת החיג'אזית בשנת 1905, הפכה את חיפה למרכז מסחרי ואסטרטגי באמפריה. יחד עם התחזקותה בסוף- המאה ה-19 ותחילת המאה ה-20, הפכה חיפה לעיר קוסמופוליטית המתפתחת במהירות ומושכת אליה עובדים ובעלי עסקים רבים. מלחמת העולם הראשונה לא מנעה מהעיר להמשיך ולהתפתח.³

מפות השייכות לתקופה זו

שנה לא ידועה אבל משוער בין 1870-1880

חיפה בתקופת השלטון העות'ומאני.

באדום מסומנת "חיפה החדשה" שבנה דאהר אל- עומר בתוך חומות

Map Sheet 5 of Survey of Western Palestine, by Conder and Kitchener, 1872-1877

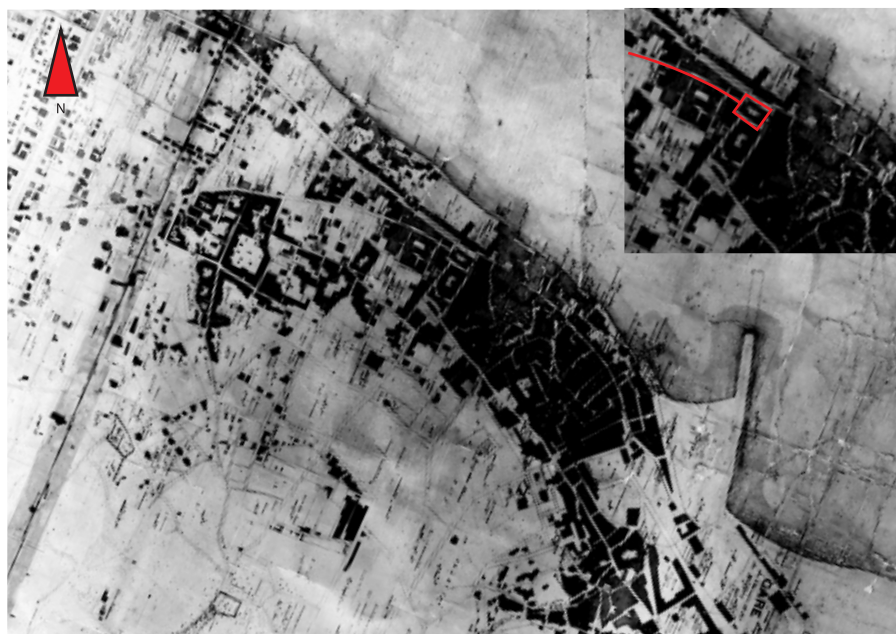
הספרייה הלאומית, אוסף המפות ע"ש ערן לאור.

¹ ברגר-שפרלינג ואחרים, 2018, 2018.

² ראיון עם ד"ר ג'וני מנסור, 2019.

1911

מפת שומאכר

המפה הראשונה שנעשת בדיוק. ניתן לראות בפירוט את כיכר ח'מרה עם מבנה ובאמצע חלל פתוח, זה לא נכון לא היה בתוך הכיכר מבנה אבל את האזור הפנוי היה גן עירוני.

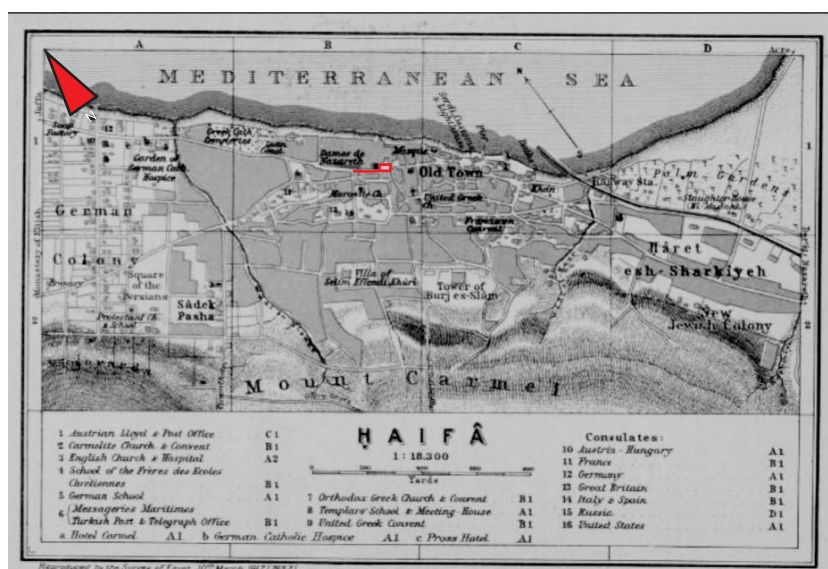
לפי המפה רואים שרח' יפו (רחוב מעל מה שמסומן באדום) היה רחוב יותר גדול מרח' ח'מרה (המגינים של ימינו).

באדום מסומן אזור הרחוב שהתייחסנו אליו

ארכיון היסטורי ע"ש נסיה הספרייה המרכזית ע"ש אלישר

1917

חיפה לפני כיבוש הבריטים- סוף המלחמה העולמית הראשונה

הריבוע מסמן כיכר ח'מרה הקו האדום הוא המשך רחוב אלנבי לפני שנוי שמו למלך ג'ורג' החמישי. במפה ניתן להבחין בגושי הבנוי, ובנוסף מסומנים מבנים בעלי חשיבות

מתוך אוסף הספרייה הלאומית

Haifa; reproduced by the survey of Egypt

שגשוג העיר- תקופת המנדט הבריטי

בשנת 1918 היתה חיפה תחת שלטון מנדטורי של הבריטים. ממשלת המנדט קיבלה החלטה שחיפה הינה המקום האסטרטגי לקבוע מרכז מינהלי, ותהיה להם חוליה מקשרת בין הממלכה למזרח התיכון ולמזרח הרחוק. בתחילת השלטון שלהם מנו תושבי חיפה 24,000 ובסוף תקופת השלטון (בשנת 1947) הגיעו ל-140,000. מרבית האוכלוסייה יהודים, שהיו בהתחלה כשמינית מהתושבים ובסוף התקופה הפכו להיות יותר ממחצית האוכלוסיה. מאמצע שנות העשרים החלה הוועדה לתכנון ארצי לתכנן בשיטתיות את כלכלתיה של חיפה. הוקמו פרויקטים ענקיים כמו הנמל (בשנת 1933) שנמשך לאורך חופיה. כתוצאה מבניית הנמל ואחר כך את בתי הזיקוק, התחילה העיר לשגשג במסחר ובעסקים ולכן מצבה הכלכלי השתפר. עולים אל העיר נמשכו ומספרם גדל, ובעקבות השתנה המבנה הדמוגרפי של העיר. לעליה היו השלכות מרחיקות לכת על התפתחויות כלכליות פוליטיות וחברתיות לאוכלוסיה הערבית. פיתוחה של התעשייה היהודית היה מנוף לישום האידיולוגיה הציונית, היא גדלה בתחילת שנות ה-20, לעומת התעשייה הערבית הקלה בעלת ההון המזערי, ירדה לחמישית מכלל התעשייה באמצע שנות השלושים¹.

תנופת הבניה האדירה הולידה מבנים מפוארים, חדשניים, רבי מידות בכל רחבי העיר. התיישבויות באזורים שונים בעיר התחילו לגדול ולצמוח כמו נווה שאנן, אחוזה הדר הכרמל ועוד. במקביל בסוף שנות ה-20 ותחילת שנות ה-30 פעלו בתי עסק אחידים סביב כיכר ח'מרה: מלון פרח שכם (Hotel Fleur De Napleus), בית קפה ערבי טיפוסי, חנות משפחת טאג' של מסחר ונדל"ן ומלון נוסף בבעלות יהודי בחלק הדרומי של הכיכר. עם הריסת הגן העירוני, הכיכר הפכה למרכז תחבורה ושירות. מקומה בכניסה לעיר (אל תוך החומות) ובקרבת מרכזי מוקדים כלכליים, הכיכר הפכה לאזור שוקק פעילות.

כחלק מיצירת סדר חדש, הוזמן המתכנן פטריק ג'ס על ידי השלטון הבריטי להציע תכנית מתאר בשנת 1920 שאושרה בשנת 1934, בתכנית ניתן לראות כוונת הבריטים להרוס ולשקם את העיר העתיקה. במהלך מלחמת העצמאות שנת 1948 נהרסו חלקים מהעיר העתיקה ובמהלך העשורים הבאים נהרסה העיר באופן שיטתי².

1919

חיפה אחרי כיבוש הבריטים

גם במפה זו מסומן שבאמצע שטח הכיכר יש מבנה אבל זה לא נכון. פה רואים לפעם הראשונה שרחוב שיבת ציון מתנגש עם רחוב המלך ג'ורג'.

באדום מסומן אזור הרחוב שהתייחסנו אליו

המחלקה לשימור מבנים ואתרים- עיריית חיפה.

¹ בראל וקרלינסקי, 2003.

² ברגר-שפרלינג ואחרים, 2018.

1923

הצעת פרדריק פלמר
לייבוש הנמל החדש

עם הצעת הנמל החדש
רואים שאזור הכיכר
מתרחק מהים.
באדום מסומן אזור הרחוב
שהתייחסנו אליו.

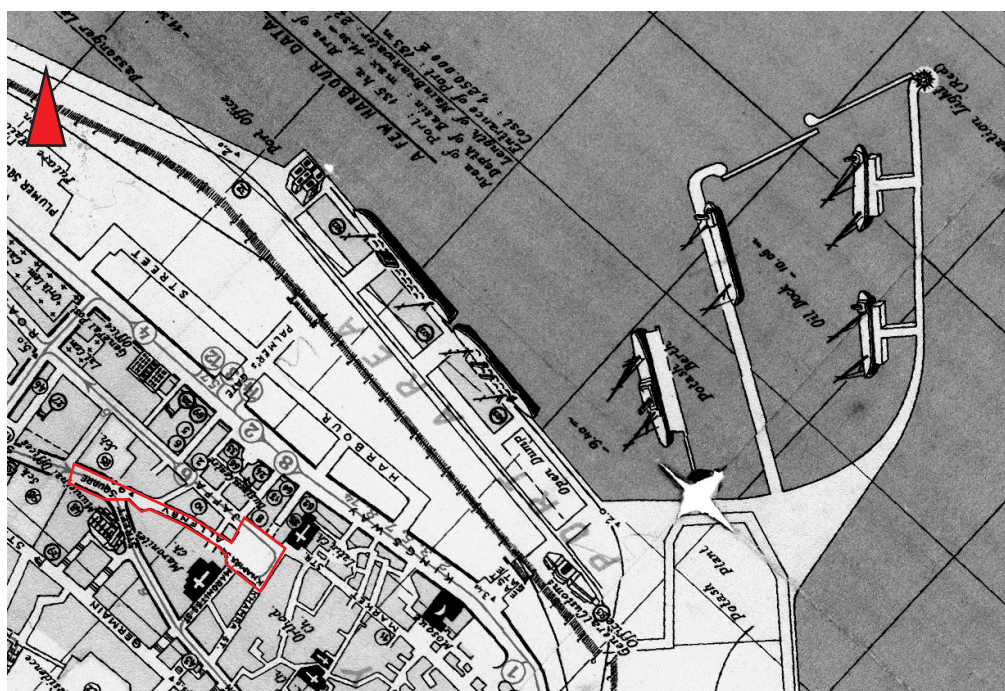
The Hebrew university
of Jerusalem & the
Jewish National &
University Library

1928

מפה מפורטת עם גושי בניין
הורידו את הגן העירוני
והחליפו אותו לחנית רכבים.
כיכר אלינבי (כיכר ההגנה
היום) התרחבה.
המבנים היו על קו אפס עם
הרחוב.
צפיפות המבנים גדלה (יחסית
למפה הקודמת)
באדום מסומן אזור הרחוב
שהתייחסנו אליו

המרכז למיפוי ישראל,
הארכיון הלאומי למפות
ולתצלומי אוויר, עותק בארכיון
העמותה לתולדות חיפה

1934
שנה אחרי ייבוש
הנמל

התרחקות האזור
מהים.
באדום מסומן אזור
הרחוב שהתייחסנו
אליו.

המחלקה לשימור
מבנים ואתרים-
עיריית חיפה.

Figure 8. Survey of the Old City showing the proposed George V Avenue (source: Haifa Municipal Archive, 1936) and a detailed sketch of the demolition proposal for City Block no. 39, due to the plan for George V Avenue (source: Haifa City Archive, 1939).

1936
הצעת הבריטים להמשכת רחוב המלך ג'ורג' מהצד המזרחי של כיכר ח'מרה

ההצעה מבקשת להרוס כמות גדולה של בתים מהעיר העתיקה בשביל לשתול את הרחוב ובסוף ההצעה לא
התבצעה
באדום כיכר ח'מרה

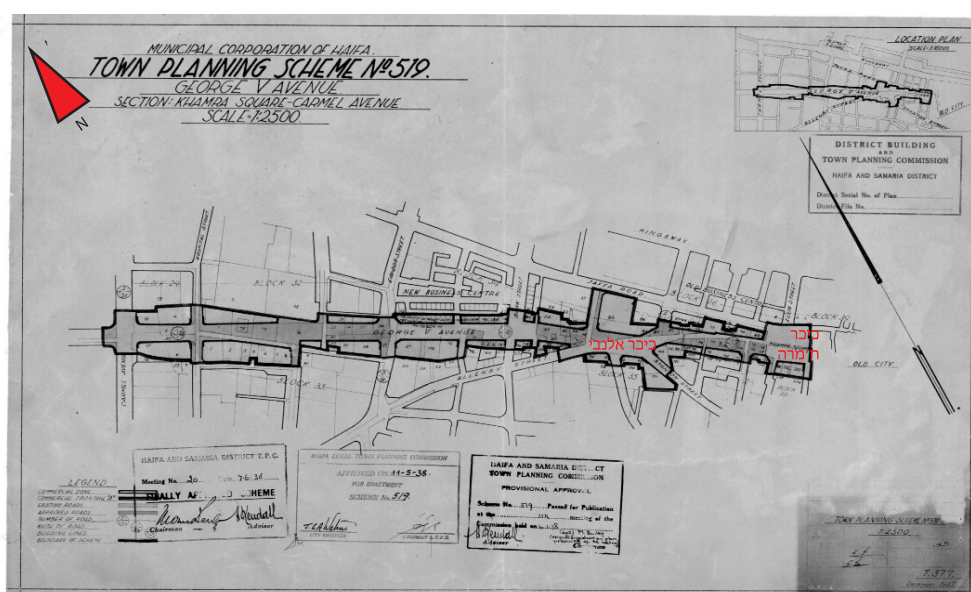
ארכיון עיריית חיפה 1936

1937

ירידה לקנ"מ יותר קטן
עד לגבולות הקורות
החיצוניים של המבנים.
באדום מסומן אזור
הרחוב שהתייחסנו אליו

המחלקה לשימור מבנים
ואתרים- עיריית חיפה.

1938

לפעם הראשונה רואים
מפה כתובה עם השם
שדרות המלך ג'ורג'
החמישי.
במפה מופיע תכנון
מערב הרחוב, רואים
שהרחוב מתוכנן לעבור
על בתים, שזאת
אומרת בשביל לממש
הצעה כזו צריך להרוס
את המבנים שעומדים
באמצע החלטה זו.

אתר עיריית חיפה.

הציונות- מדינת ישראל

עם יציאת הבריטים, כשלושה שבועות לפני הצהרת מדינת ישראל, נכבשה חיפה על ידי היהודים. כתוצאה מכך ערביי חיפה עזבו את בתייהם. נותרו בעיר בערך כ-3500 ערבים, רובם נוצרים, שהתרכזו בעיקר בשכונת ואדי ניסנס, מצבם של הערבים היה גרוע. "השליטה היהודית בשטח שמצפון וממזרח לחיפה גרמה לניתוקם מריכוזי האוכלוסייה הערבית בגליל. השליטה היהודית במישור החוף המרכזי ניתקה את ערביי חיפה מאלו שבמרכז הארץ" לפי גולן (בתוך ספרן, 2008, עמ' 5).

התאוששותה של חיפה לאחר מלחמת העצמאות הייתה זריזה יחסית, היא הפכה להיות עיר שער לעלייה לארץ מחול, וזה נבע מקרבתה לחוף והיותה עיר נמל למרות הנתק ממדינות שכנות ואובדן המעמד הגיאופוליטי של חיפה. אלפי עולים נקלטו בשכונות הערבים הנטושות, החלו לבנות שיכונים, וקצב הקמת שכונות עלה כדי לאכלס כמה שיותר עולים במרחב העירוני עם מרוצת השנים. חיפה הפכה להיות עיר יהודית עם מעט ערבים, עד תום שנת 1948 מנו תושבי חיפה כ- 98,000 איש¹.

העיר גדלה, עברה שינוי אוכלוסייה והתפתחויות, בשנת 1953 הוקמה תכנית אב שקבעה עקרונות לתוכנית מתאר עירונית, תחבורתית ואדריכלית. סללו עורקי תחבורה, הורחב הנמל, הוקמו מוסדות ציבוריות, חברתיות וחינוכיות ומתוכם מוסדות בעלות חשיבות לאומית כמו הטכניון- המכון הטכנולוגי לישראל.

לפי יוסי בן ארצי: "האופי העירוני הכללי הצטיין בשלושה קווים: המעמד האזורי שרכשה העיר, האווירה הקוסמופוליטית-בין-לאומית ששררה בה, והיחסים התקינים יחסית בין יהודים לערבים" (בן ארצי 1989).

כיכר ח'מרה וכיכר ההגנה לקחו חלק במלחמת העצמאות, כך שהצבא הציוני תקף את ערבי חיפה ודחף אותם עד לכיכר ח'מרה ומשם הוציאו אותם במשאיות אל הנמל בשביל לשלוח אותם מחוץ לחיפה. ובכיכר ההגנה היתה התנגשות בין הכוחות הערבים (התנועה הליאומית הישראלית) לכוחות "ההגנה" הישראלים, ובה הסתיימה מלחמת השחרור של חיפה².

במהלך שני העשורים אחרי הצהרת מדינת ישראל נסו ערבים לחזור לבתייהם בחיפה, מעט מהם הצליחו, ועד עצם היום הזה רוב האוכלוסייה בחיפה יהודים³.

¹ בן-ארצי, 1998.

² יצחק, 2008.

³ נאור ובן ארצי, 1989.

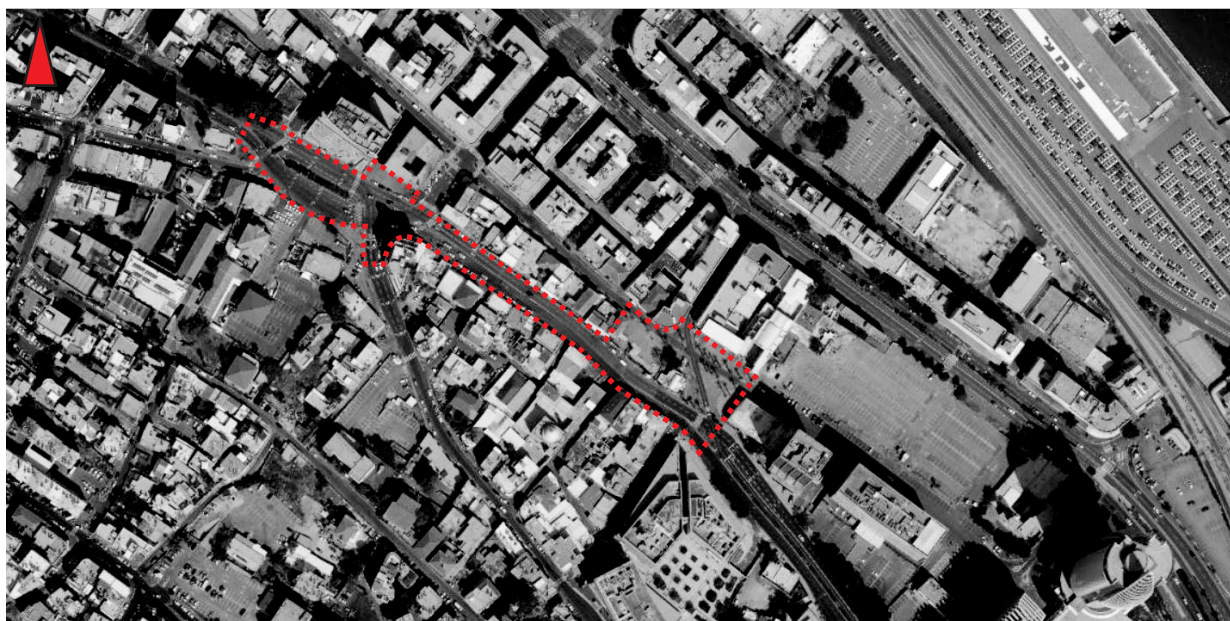

1950

שנתיים אחרי מלחמת העצמאות

אזור העיר העתיקה נמחק שנקרא שקמונה (מסומן בירוק)
 בניית רחוב הפלי"ם (מזרח המלך ג'ורג') כחלק מהעיר העתיקה
 הצטמצם שטח הכיכר (החלק הדרומי), בכדי להמשיך את הרחוב (מסומן בכחול) קו הגבול בין הכיכר לשדרה)
 האזור הצהוב הוא כיכר ההגנה שנתקפה בשנת 1948 ואיתה ב"ס פרייר, לאחר כמה שנים היא שופצה אבל לידה
 רואים שנשאר חלק ריק
 הצעת הרחבת הרחוב ומשיכתו לשני הכיוונים התבצעה ז"א שנהרסה החזית הדרומית של המקטע שבחרנו בו
 (מסומן באדום).

המחלקה לשימור מבנים ואתרים- עיריית חיפה.

2018

צילום אוויר לפני שנה

צילום ברור ומפורט לכל השכבות של המבנים
שדרות המגינים הפכה לרחוב ארוך ורחב שממשיך בשני כיוונים מזרח ומערב מעבר לאזור המקווקוו באדום

המרכז למיפוי ישראל - Govmaps

03

שדרות המגינים

מקטע המחקר
נקודות חשובות בחקירת המקטע

שדרות המגינים

רחוב המגינים הוא דרך ראשית שמקשרת בין מזרח ומערב העיר (ראו איור 1 -א בנספחים), ממוקם בצפון חיפה, אורכו כ-1600 מטרים. גבולות הרחוב מתחילים מ כיכר פריז (תחילת רחוב הפל"ם) עד המרכז הרפואי לין (חוצה את רח' רוטשילד).

הרחוב מהווה עורק תנועה ראשי לצד פעילויות מסחריות. חלקו המזרחי של הרחוב מוקף במבנים בעלי ערך אדריכלי והיסטורי לעומת חלקו המערבי (אחרי שד' בן גוריון) שנחשב יחסית חדש מכיוון שנבנה אחרי קום המדינה לאכלוס העולים החדשים. הוא משרת את הולכי רגל, תחבורה ציבורית (אוטובוסים, מוניות ומטרונות) בנוסף לרכבים פרטיים. אפשר לסכם שהרחוב נחשב למוקד עירוני, מסחרי ותחבורתי חשוב לעיר חיפה.

מקטע המחקר

בחרנו להתמקד במקטע מצומצם יותר כ-200 מ' (ראו איור 1-ב בנספחים), גבולות המקטע: ממזרח כיכר פריז, ממערב כיכר ההגנה ובעיקרון התעסקנו בשתי דפנות הרחוב. בחירתנו במקטע הזה נבעה מהתעניינותנו בערך ההיסטורי והאדריכלי של מוקדי העניין שנמצאים בו, בנוסף התפרים שגילינו באזור הזה היו מורכבים יותר ולכן סקרן אותנו לפרק אותם.

היו למקטע שבחרנו כמה שמות לפני קום המדינה, רחוב ח'מרה (מסופו בכיכר ח'מרה), רחוב המלך ג'ורג' החמישי, ועם קום המדינה בשנת 1948 היה צורך בהחלפת שמות הרחובות המייצגים את המורשת הקולוניאלית הבריטית על הסדר העירוני היומי שמאפיין את העיר. החליט ועד הדר הכרמל שהיה אחראי על שינוי שמות הרחובות בחיפה לשנות את שם הרחוב בגלל ששמו לא הולם עם הקומפלקס של חיפה העברית לכן קראו לו רחוב המגינים'.

אחרי קום המדינה רצו להרחיב ולהגדיל את רחוב המגינים, ובעקבות החלטה כזו נהרסה החזית הדרומית של מקטע הרחוב במקרה בוחן שלנו.

בסופרפוזיציה שמצורפת, מבחינים בין תצ"א עכשיווית ומפה מנדטורית משנת 1937, את השטח המסומן בקווקוו אדום הם הבניינים שנהרסו בעקבות ההרחבה. נהרסו עוד מקטעים מזרחה בכיוון העיר העתיקה ומערבה לכיוון שד' בן גוריון.

מתוך סקר שערכה עיריית חיפה באזור
העיר תחתית
חלק ב- מתחם שיבת ציון - ח'טיב,
היחידה לשימור אתרים. 2018

¹ מעוז עזריהו, 31.12.2017.

נקודות חשובות בחקירת המקטע

כיכר ח'מרה / פריז

בעבר הייתה ידועה כ-כיכר ח'מרה, על שם משפחת ח'מרה, משפחה ערבית נכבדה שהתגוררה בסביבת הכיכר. היא גם הייתה ידועה בשמה העממי כ-"סאחת אל חנאטיר" (כיכר העגלות), ששימשה כמקום כינוס וחניה לכרכרות ששימשו ככלי תחבורה לתושבים¹ (ראו איור 3 -א בנספחים). הכיכר נבנתה בתקופה העות'מנית הייתה בצורה כמעט ריבועית, היוותה הכניסה (השער המערבי) לעיר העתיקה, מוקפת מבני מגורים ומסחר, האוכלוסייה שהתגוררה שם הייתה נוצרית. באמצע הכיכר היה גן עירוני מוקף חומה צרה, אך אחרי כיבוש הבריטים עלה הצורך בשימוש בכלי רכב, לכן הורידו את הגן ובמקומו הגדירו מקומות חניה לרכבים (ראו איור 3 -ב בנספחים). כך התחילה הכיכר להתפתח כמרכז תחבורה, ובסביבתה בתי עסק שהעניקו שירותים לתושבי העיר. על רקע אירועי האלימות שהתרחשו בשנת 1948 (מלחמת העצמאות), היטשטש מעמדה המיוחד של הכיכר, התנועה והתחבורה בכיכר הצמצמה. נוסף לכך, הכיכר שימשה כמוקד להתכנסות של תושבים ערבים. בשנת 1954 הוסב שם הכיכר ל-"כיכר פריז" לכבוד הצרפתים. היום הכיכר מתפקדת כצומת עירונית, בעלת חשיבות היסטורית ארכיטקטונית וחברתית אבל מבלי תפקוד של כיכר עירונית של התכנסויות ובתי עסקים².

הכנסייה המרונית סנט לואי

הכנסייה הוקמה בסוף המאה ה-19, האדמה שהכנסייה הוקמה עליה הייתה בבעלות של שני אחים ששייכים למשפחת ח'ורי שמוצאם מלבנון. הכנסייה בנויה מאבן, קמרונות חבית וכיפה מהווה חלק מהמרקם העירוני האופייני לבניה מחוץ לחומות העיר העתיקה. היא בעלת ערך היסטורי, דתי וארכיטקטוני המייצג תקופת וסגנון בנייה אופייני לסוף המאה ה-19 ותחילת המאה ה-20³ (ראו איור 4 בנספחים).

כיכר ההגנה

בעבר הייתה ידועה כ-"כיכר אלנבי" או כיכר אל-פרייר (ביחס לב"ס פרייר שהיה ממוקם בצפונה) והיא נחשבת לסמל שחרור העיר. הכיכר נקראת על שם ארגון "ההגנה" שפעלו רבות לכיבוש העיר מידי תושביה הערבים. הכיכר הייתה נקודת המפגש בין הכוחות הערבים לכוחות "ההגנה" הישראלים שיצר למעשה פיצול העיר חיפה. במקום הזה הסתיימה מלחמת השחרור של חיפה⁴ (ראו איור 5 בנספחים). תושבים ערבים חיים עד היום בצד המערבי של הכיכר ומסגדיהם נמצאים ממזרח לכיכר (כרמי, 2015: 23).

כנסיית סנט ג'וזף

הכנסייה ממקומת צפון מזרח כיכר פריז. נבנתה בתקופה העות'מאנית בסוף המאה ה-19, והיא נבנתה על שרידי כנסייה ישנה אשר הפטריארך הלטיני אישר בניית כנסייה חדשה באפריל 1867. הכנסייה החדשה נבנתה על ידי האח אנטון ישו מכרמל מגנואה, איטליה, יכולה להכיל כ 300-400 מתפללים. עברה כל מיני שינויים כדי לענות על צרכי של הקהילה הלטינית. כתוצאה ממלחמת העצמאות (1948) הפסיקה הכנסייה לארגן אירועי התפללות, עד שנת 1990 בערך, הכנסייה הפכה ל מקום מגורים ומקום אחסון לאוכלוסייה הנוצרית. היום הכנסייה עוברת שיפוצים האירוע היחידי שבו העדה הנוצרית ניגשת לכנסייה הוא תפקוד הכנסייה כתחנה. ראשונה למסע עד כנסיית סנט אליס על הר הכרמל לכבוד מרים הקדושה. המסע מתקיים פעם בשנה והוא במחזור שנתי מ-1919⁵.

¹ קולודני, 2004.

² ראיון עם ד"ר ג'וני מנסור, (2019א), (2019ב), (2019ג).

³ ברגר-שפרלינג ואחרים, 2018א, 2018ב.

⁴ St Joseph Haifa (ל.ת.). תולדות קהילת סנט ג'וזף חיפה. (ל.כ.). הורד מ- <http://st-joseph-haifa.org>.

⁵ ראיון טלפוני עם הכומר עבדו עבדו, כומר של קהילת סנט ג'וזף הלטינית בחיפה, (2019).

מבנים לשימור בסביבת מקטע הרחוב

מבנים לשימור (ראו איור 6 בנספחים)

כל המבנים שחזיתם היא חלק מדופן מקטע רחוב המגינים (מקטע מרחוב המגינים באורך של כ-200 מטר) הם מבנים לשימור, דרגת השימור של המבנים שונה וזה נובע מהערך ההיסטורי הארכיטקטוני והעירוני שלהם. המבניים מתאפיינים בבניה של בתי אבן עירוניים והם בעלי חזית רציפה וצפופה, הנעה בגובה בין 1 ל 3 קומות, המבנים נבנו רובם בתקופה העות'מנית, מראה החזית השתמר אבל יש חלק מהם שעברו שיפוץ או הוספת חלקים לחזית שלהם.

בהסתמכות על :

1. סקר שימור עיר תחתית חיפה, חלק ב, מתחם שיבת ציון-המגינים-ח'טיב .
2. סקר שימור מתחם בעיר התחתית בחיפה, מתחם "נתנזון המגינים" – מתחם מס'1.

חזית הרחוב

04

סגנונות בנייה
פירוק החזית
ניתוח החזית

חזית הרחוב

ככלי לניתוח שכבות מקטע הרחוב נעזרנו באחת מחזיתות הרחוב. שלב ראשון היה סינון החזית הצפונית לפי שנת הבנייה, את ההחלטות מתי נבנה כל דבר היו בהשפעת: מפות, תמונות ושני הראיונות עם ד"ר ג'וני מנסור ואדר' וליד כרכבי. השלב הבא היה סינון אותה חזית לפי סגנונות בניה, להבין בהשפעת מה נבנה כל חלק מהחזית, את ההחלטות קיבלנו לפי קריטריונים של 3 סוגי סגנונות שהגדרנו (ערבי עירוני, מודרני בינ-ליאומי וארכיטקטורה תחת חסות אירופאית) ונרחיב עליהם בתת פרק הבא, את הקריטריונים לסגנון לקחנו לרוב מספרים

שלב אחרון היה ניתוח החזית בראייה כוללנית להבנת למה היא נראת הורמונית לעומת כל השכבות שרואים בה, לדוגמה רוחב חזית, גודל פתחים, גובה מבנים ועוד.

נרחיב מה הם שלושת בסגנונות שמיינו את החזית לפיהם

סגנונות בנייה

- 1. סגנון ערבי עירוני¹:** הוא סגנון אדריכלי בתקופת השלטון העות'ומאני בארץ, הושפע מכל רחבי האמפריה במאפיינים שונים בתכנון. הסגנון המשיך להתקיים גם אחרי נפילת השלטון. היו הבדלים בשימוש בסגנון בין כפרים לערים (לכן נקרא עירוני), למשל בכפרים הסגנון האדריכלי כלל גם חצרות כניסות מרווחות היו חלק מהמבנה, ובמקביל במעבר לעיר היה צורך בשינוי כמה מאפיינים בגלל מחסור בשטחים.
- נציג מאפייני הסגנון הבסיסיים המופיעים במקטע הרחוב שחקרנו:

 - קשת, ברוב הפעמים היא מהווה פתח חלון או דלת. גודל הקשת (הפתח) משתנה ביחס לשימושה: פתח חדר, פתח סלון, דלת כניסה לבית, או פתח חנות מסחרית. קשתות עברו התפתחויות לאורך השנים ביזנטיים, אסלאם, ממאליק וכו'... בתקופה העות'מאנית הקשתות הופיעו בשתי וראציות קשת מחודדת ומעגלית.
 - בנייה מאבן וטיט, החומר הכי זמין בזמן האימפריה היתה האבן, בחיפה הדביקו את האבנים באמצעות טיט שנעשה מחול חוף הים המערבי (מה שמייחד אותו היה חול חום עם אגריגט) ולכן הבנוי בתקופה הזו היה באמצעותם².
 - בית החלל מרכזי שבחזיתו יש פתח המורכב מ שלושה שדות קשותים (טריפורה) טיפוס בניין נפוץ בבנייה הערבית במחצית השנייה של המאה ה-19. מבנה מלבני עם קירוי גג רעפים בעל 4 שיפועי גובה, קומת מסד שימשה בדרך כלל למסחר או אחסון, והקומות העליונות למגורים. אולם החלל המרכזי מקשר בין שתי חזיתות הבניין, ומשני צדדיו של האולם יש חדרים³.
 - טריפורה : שלושה שדות של מקושטות, שהקשת האמצעית שימשה דלת ומשני הצדדים חלונות, דרך הדלת יוצאים למרפסת זיזית קטנה, שלרוב הפעמים פונה לנוף.
 - אבלק, הוא סגנון בנייה המשלב יופי ויציבות. בארץ מאפיין האבלק את סגנון הבנייה הממלוכי שהמשיך להתקיים ולהתפתח באימפריה העות'מאנית. נעשה שימוש באבלק המשלב אבנים לבנות ושחורות או אדומות לסירוגין. האבלק מושאל לעיטור אדריכלי⁴.

- 2. סגנון מודרני בינליאומי:** בראשית שנות העשרים התחילה להתפתח שפה אדריכלית חדשה באירופה שהתגבשה במהלך שנות השלושים, עקרוניתה ומאפייניה נקלטו ברחבי העולם (לכן נקראת בינליאומית) הושפעה הארכיטקטורה המודרנית מרבים בעולם ומהם: לה קורבוזיה, אריך מנדלסון, מיס ואן דה רוהה ועוד.

¹ ברגר-שפרלינג ואחרים, 2018.

² ראיון עם ד"ר ג'וני מנסור, 2019.

³ לפי פוקס (בתוך בן-ארצי, 1998).

⁴ דעאללה, 2013.

היצ'קוק וג'ונסון הגדירו בספרם, 1932 שלושה עקרונות לסגנון הבינליאומי:

- תפיסת האדריכלים כחלל ולא כמסה: המחשבה בבן אדם ותנועותיו בניגוד להשקעת מאמץ גדול בחזית ייצוגית.
- רגולריות במקום סימטריה: לערוך את מרכיבי הבניין על פי הצורך וכללי הסדר המותאמים לתפקודם שונים.
- הימנעות מקישוטים לא תפקודיים. לשאוף לתכנון בניינים שבהם כל מרכיב יהיה שימושי וישרת את תפקידו.¹

לה קורבוזייה ציין 5 עקרונות לאדרכלות מודרנית: בנייה על עמודים, תכנית חופשית, חלונות פס, חזית חופשית וגינות גג. לפעמים עקרונות אלה השתנו בהתאם לצרכים למשל, לא התאפשרה בניית חלונות פס מכיוון שבארץ יש חום ואור בכמות רבה, לכן אדריכלי הארץ תכננו חלונות גדולים. עוד מאפיינים שחזרו על עצמם באדריכלות מודרנית היו: קווים ברורים וישרים, גאומטריות בסיסיות (ריבוע ועיגול), גגות ישרים, חלונות ומפתחים גדולים, עקמומיות – שבירת הקוביה בעזרת חלונות או מרפסות מעוגלות ושימוש מירבי בבטון מזוין.² טכניקות בנייה חדשניות.

3. ארכיטקטורה תחת חסות אירופאית:

אנשי המסיון הביאו עימם השפעה אירופאית נוצרית בחינוך, בארכיטקטורה ובתחומים נוספים. הם בנו מבני דת בכל רחבי העיר, באבי טיפוס ממקום מבואם. ארכיטקטורה רנסנטיסטית ולעתים בפרופורציות ניאו-קלאסית או לפעמים מאפיינים ברוקים.

לכן אפשר להגיד שיש בחיפה כנסיות, מנזרים או בתי חולים שנבנו בסגנון זה עם מאפייני טיפוסים שונים. מאפיינים בולטים:

- חזית אבן.
- גג רעפים (חלקי או מלא).
- כניסה מחזית קדמית- סימטריה הכוללת גמלון.
- חזיתות רגולריות (פתחים במרווח קבוע) עם עיבוד מובלט למסגרות האבן סביב החלונות.
- מפתחים מקושטים בקומת הקרקע.
- פילסטר (רכיב אדריכלי דמוי עמוד הצמוד לקיר או יוצא ממנו).³

¹ Hitchcock, H. R., Johnson, P., & Mumford, L, 1923.

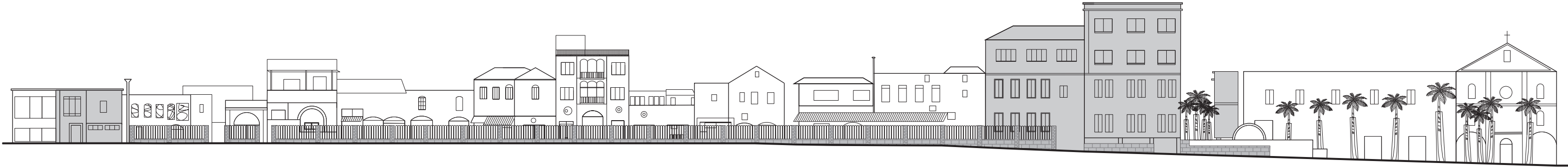
² קונדה, 1994.

³ סוסנובסקי, 1983.

פירוק החזית הצפונית של הרחוב
פרק א - תקופות בנייה

המבנים שנבנו לפני שנת 1918

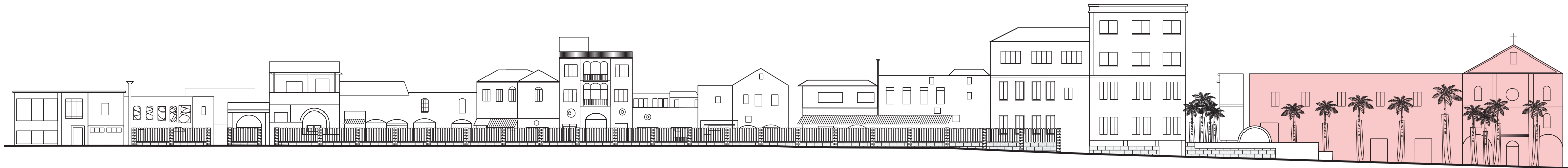
המבנים שנבנו בין השנים 1918 - 1948

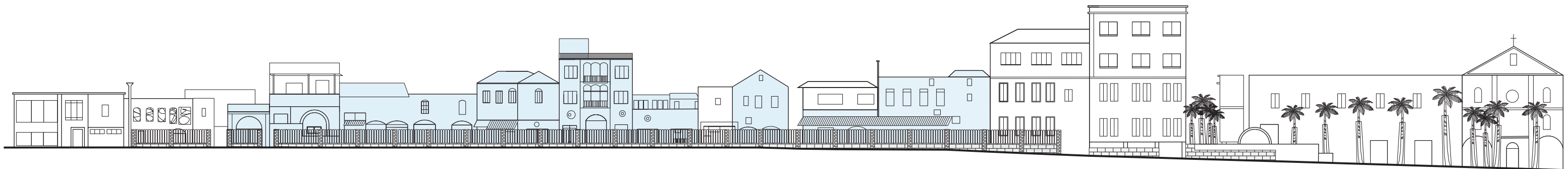
המבנים שנבנו אחרי שנת 1948

פירוק החזית הצפונית של הרחוב

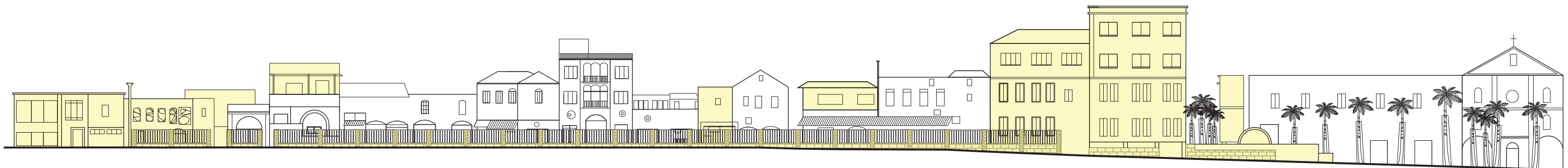
פרק ב - סגנונות בנייה

סגנון בנייה תחת חסות אירופאית

סגנון ערבי עירוני

סגנון מודרני בין-ליאוני

ניתוח החזית הצפונית של הרחוב

במבט רחוק על החזית נסינו לנתח אותה לפי קרטריונים/ היבטים חזרתיים שהופיעו בה, בכדי להבין למה לעומת כל הרעש הויזואלי שיש בה היא נראת הרמונית ואחידה ומתאימה לדמות הרחוב.

נרחיה על הקרטריונים/ ההיבטים שראינו שחזרו מדי פעם.

- מקצב כמעט רחיד בחזית כמעט קבוע X_m
- גובה המבנים נע בין קומה אחת עד שלוש
- קומת הקרקע רובה מקושטת, והקשתות מגיעים לאותו גובה.
- היחס בין מימדי החלונות 1:2 לשני הכיוונים (החלונות מסומנים באדום) שהיה כמעט חזרתי לאורך כל החזית.
- מה שהוסיף לראיית החזית כרצף אחיד היה השימוש באבנים, גם כחומר לבנייה וכם כחיפוי לחזית.

סיכום

רחוב המגינים הינו תוצר היברידי שהתבשל לאורך מאות השנים, עד שהוא הפך לקולאג' המכיל בתוכו תפרים בין תקופות העבר להווה. מיקומו הגיאוגרפי העניק לו חשיבות עירונית, מה שבעבר היה רחוב קטן כמו סמטא והפך לשדרה ראשית בעיר חיפה של היום.

השדרה עוברת דרך אווירות וטיפוסי בנייה שונים מדירות מגורים בשיכונים עד לבתי קפה בבתי התמפלרים.

כל חלק בחזית הוא גם תוצר היברידי בין סגנונות וטכנולוגיות בניה, כך שלפעמים היה לנו קשה למיין לאיזה סגנון אדריכלי שייכת חזית כלשהי מכיוון שהיא נראת עם קווים ישרים וחזית חופשית (מודרניסטי) ובמקביל היה שימוש באבן כחומר לבנייה וקומת מסד בקומת הקרקע עם דלת מקושטת (ערבי עירוני).

נקודת המפנה שבגללה איבד הרחוב והכיכר מדמותם הית מלחמת העצמאות. מסוף הרחוב היה כיכר ח'מרה ז"א שהוא היה חלק מהקונטקסט של הכיכר, שגשגו כלכלית וחברתית עד מלחמת העצמאות. אחרי המלחמה המשיכו את הרחוב (הפלי"ם היום), צמצמו משטח הכיכר והרסו חלק מהחזית הדרומית של הרחוב. ובכך הכיכר איבדה את משמעותה ככיר עירונית שהיוותה שער לעיר העתיקה, והיום היא סתם צומת לתחבורה שיש לה ערך הסטורי. יחד עם הדרדרות רוח הכיכר גם הרחוב עצמו איבד מזהותו לעמות שנשארו בו מסעדות ובתי עיסוק.

להמשכת המחקר הינו עושות אותם שלבית בניתוח החזית גם על החזית הדרומית, שנהרס חלק ממנה בעקבות הרחבת שדרות המגינים אחרי קום המדינה.

ביבליוגרפיה

ארכיונים:

- ארכיון היסטורי ע"ש. נסיהו הספרייה המרכזית ע"ש אלישר.
- ארכיון עריית חיפה.
- המחלקה לשימור מבנים ואתרים, עריית חיפה.
- הספרייה הלאומית, אוסף המפות ע"ש ערן לאור.

ספרים ומאמרים:

- בראל, א', וקרלינסקי, נ'. (2003). כלכלה וחברה בימי המנדט, 1918-1948. שדה בוקר: הוצאת הספרים של אוניברסיטת בן-גוריון בנגב. עמ' 367-372.
- בן-ארצי, י'. (1998). חיפה היסטוריה מקומית. הוצאת הספרים של אוניברסיטת חיפה וזמורה-ביתן. חיפה. עמ' 63-104.
- גורן, ת', וספרן, י'. (2008). חיפה בתש"ח 1948 - אסופת מאמרים. הוצאת העמותה לתולדות חיפה.
- כרמל, א'. (1969). תולדות חיפה בימי התורכים. יצא לאור יד יצחק בן-צבי. ירושלים. עמ' 19-24.
- יצחק, כ'. (2008). יעוץ-תכנון וקידום פרויקטים בע"מ. תכנית מתאר חיפה.
- לוין, מ'. (1984). עיר לבנה: אדריכלות הסגנון הבינלאומי בישראל. הוצאת מוזיאון תל-אביב.
- נאור, מ', בן-ארצי, י'. (1989). חיפה בהתפתחותה 1918-1948. יצא לאור יצחק בן-צבי. ירושלים. עמ' 34-37.
- קונדה, ב'. (1994). אדריכלות הסגנון הבינלאומי. יצא לאור כחסות קרן מרדכי קריתי. תל-אביב.
- קליאוט, נ', וצ'רני, י'. (2013). "חיפה אל-ג'דידה": רבעיה של העיר והקהילה היהודית". אוניברסיטת חיפה: המרכז לחקר חיפה והצפון. חיפה.
- סוסנובסקי, ס'. (1983). התפתחות הארכיטקטורה המודרנית בחיפה בשנים 1920-1940. עבודת מחקר לקבלת תואר מגיסטר. מכון טכנולוגי לישראל. חיפה.

Hitchcock, H. R., Johnson, P., & Mumford, L. (1932). Modern Architecture: International Exhibition, New York. Feb 10 to March 23, 1932. Museum of Modern Art Print. pp.13-14

סקרים:

- ברגר-שפרלינג, ד'. הראל אדריכלים, ת', והרמון, א'. (2018). סקר שימור מתחם בעיר התחתית חיפה.
- המחלקה לתכנון ארוך טווח. עירית חיפה.
- קולודני, ז'. (2004). סקר שימור מתחם בעיר התחתית חיפה. המחלקה לתכנון ארוך טווח. עירית חיפה.

לינקים:

- עמית הורן. (2014). אתר היסטורי.
<https://amudanan.co.il/w/P149732>

- עזריהו, מ'. (2017). איזה מלך: מדוע נקראים רחובות על שם המלך ג'ורג'.
<https://shimur.org/%d7%90%d7%99%d7%96%d7%94-%d7%9e%d7%9c%d7%9a-%d7%9e%d7%93%d7%95%d7%a2-%d7%a0%d7%a7%d7%a8%d7%90%d7%99%d7%9d-%d7%a8%d7%97%d7%95%d7%91%d7%95%d7%aa-%d7%a2%d7%9c-%d7%a9%d7%9d-%d7%94%d7%9e%d7%9c%d7%9a>

- כרמי, י'. (2015). יוסי מורג מועמד לניהול סניף חיפה של ארגון "צוות".
<https://haipo.co.il/item/30556>

- דעאללה, ת'. (2013). אומנות ממלוכית. מתוך האתר של יד בן ארצי.
www.ybz.org.il/_Uploads/dbsAttachedFiles/22413sh.doc

- تاريخ رعية مار يوسف للاتين - حيفا
<http://st-joseph-haifa.org/article/202/%D8%AA%D8%A7%D8%B1%D9%8A%D8%AE-%D8%B1%D8%B9%D9%8A%D8%A9-%D9%85%D8%A7%D8%B1-%D9%8A%D9%88%D8%B3%D9%81-%D9%84%D9%84%D8%A7%D8%AA%D9%8A%D9%86-%D8%AD%D9%8A%D9%81%D8%A7>

- مراسل حيفا نت. (2008). رعية مار لويس الملك المارونية حيفا.
<https://haifanet.co.il/archives/26>

ראיונות:

- כרכבי, וליד, ריאיון אישי, 29 יוני, 2019.
- מנסור, ג'וני, ריאיון אישי, 13 יוני, 2019.
- עבדו, עבדו, ריאיון אישי, 4 אוגוסט, 2019.

תודות ל:

אדר' וליד כרכבי
ד"ר גוני מנסור
ד"ר רון פוקס
כומר עבדו עבדו

1. המقابלה הראשונה עם המهندس המעمارי וליד כרכבי.

המقابלה אירעה ב-29.7.2019 בחדר המסעדה של המועצה המקומית חיפה (הוא המסעדה של המועצה המקומית חיפה). בדאנו המהדורה
בעצם החדר המסעדה והחדר המסעדה והחדר המסעדה, רגאנו מנהל בן ישראלי המועצה המקומית חיפה, התרבות, הגאוגרפיה
וההנדסה המועצה המקומית חיפה.

החדר המסעדה של המועצה המקומית חיפה, ולכן היא אינה המועצה המקומית חיפה.

מירל ומריאן: נעם לך החדר המסעדה של המועצה המקומית חיפה (החדר המסעדה).
החדר המסעדה של המועצה המקומית חיפה.

ולידי: החדר המסעדה של המועצה המקומית חיפה של 1918 או 1919 החדר המסעדה של המועצה המקומית חיפה.
החדר המסעדה של המועצה המקומית חיפה של 1918 או 1919 החדר המסעדה של המועצה המקומית חיפה.

מירל ומריאן: החדר המסעדה של המועצה המקומית חיפה של 1918 או 1919 החדר המסעדה של המועצה המקומית חיפה.

ולידי: נעם לך.

אשר לזכר לחדר המסעדה של המועצה המקומית חיפה של 1918 או 1919 החדר המסעדה של המועצה המקומית חיפה.
החדר המסעדה של המועצה המקומית חיפה של 1918 או 1919 החדר המסעדה של המועצה המקומית חיפה.

ולידי: החדר המסעדה של המועצה המקומית חיפה של 1918 או 1919 החדר המסעדה של המועצה המקומית חיפה.
החדר המסעדה של המועצה המקומית חיפה של 1918 או 1919 החדר המסעדה של המועצה המקומית חיפה.

ובעדה, החדר המסעדה של המועצה המקומית חיפה של 1918 או 1919 החדר המסעדה של המועצה המקומית חיפה.

ולידי: החדר המסעדה של המועצה המקומית חיפה של 1918 או 1919 החדר המסעדה של המועצה המקומית חיפה.
החדר המסעדה של המועצה המקומית חיפה של 1918 או 1919 החדר המסעדה של המועצה המקומית חיפה.

מירל ומריאן: מה החדר המסעדה של המועצה המקומית חיפה של 1918 או 1919 החדר המסעדה של המועצה המקומית חיפה.

ולידי: החדר המסעדה של המועצה המקומית חיפה של 1918 או 1919 החדר המסעדה של המועצה המקומית חיפה.

ומנהל המועצה המקומית חיפה של 1918 או 1919 החדר המסעדה של המועצה המקומית חיפה.
החדר המסעדה של המועצה המקומית חיפה של 1918 או 1919 החדר המסעדה של המועצה המקומית חיפה.

2. المقابلة الثانية مع الدكتور جوني منصور (مؤرخ ومحاضر).

المقابلة تمت في شارع المجنيم خلال التنزه في الشارع وتبادل الحديث مع حضرته. المسار ابتداء من ساحة باريس حتى ساحة الهجننا. قمنا بمشاركته بسؤال البحث، وطلبنا من حضرته مشاركتنا بالمعلومات التاريخية والتربوية المتعلقة في مقطع البحث.

جوني: سنبدأ بقصة الساحة التي نتواجد فيها الآن، والتي سمّيت بساحة الخمرة. أشار إلى النخلات مقابل المبنى الذي يتّجه إلى الساحة وفيه مقهى صغير، قائلاً ان كانت في الماضي بوابة يافا موجودة هناك، وعبرها ندخل إلى المدينة المحاطة بالأسوار والتي سميت "حيفا الجديدة". لقد تمّ بناء البوابة والأسوار في عهد ظاهر العمر، ويقال أنّه ما بين السنوات 1856 - 1863 بدأ الخروج والبناء خارج أسوار المدينة.

ميريل ومريان: كيف بدأت الناس بالخروج من المدينة، ألم يكن هنالك قانون الذي بموجبه يقتضى بالعيش فقط داخل الأسوار؟

جوني: نعم، كان هنالك قانون. ولكن، عدد السكان أخذ بالازدياد شيئاً فشيئاً وبالتالي بدأت الاحتياجات تزداد ولذلك، أذى هذا الوضع إلى الخروج والعيش خارج حدود المدينة. جدير بالذكر، أنّ عملية الخروج تمّت من الجهتين بوابة عكا الشرقية وبوابة يافا الغربية. أول العمارات التي بنيت خارج الأسوار (في الجهة الغربية) كانت مكان "קרית הממשלה" اليوم وفي الشوارع خطيب ويافا، بالإضافة كنيسة الموارنة بالقرب من الساحة، بنيت عام 1887. بدأ البناء بطوابق ارضيّة وبعدها ازدهر الوضع الاقتصادي قاموا بإتمام البناء وإضافة طوابق. سألنا جوني قائلاً: "كيف من الممكن أن نعرف ونتأكد أنّ البناء كان فعلاً في زمن العثمانيين؟ عن طريق ملاحظة مواد البناء التي استعملت فكانت عبارة عن الحجر القديم والطين الذي استعملوه بدلاً من آل "שמן" ". جدير بالذكر أنّه سمّيت الساحة بساحة الخمرة نسبة لعائلة الخمرة الحيفاويّة، بعدها ظهر اسم إضافي أو بديل لهذه الساحة وهو ساحة الحناطير، وذلك نسبة لكميّة الحناطير التي تواجدت بها في تلك الفترة (كوسيلة نقل). وسألنا اين ينتهي مقطع البحث؟

ميريل ومريان: "כ"כ ה'תקנ"ה".

جوني: سمّيت هذه الساحة بالماضي بساحة الفرير نسبة لمدرسة الفرير- التي كانت مدرسة للذكور فقط. في حرب عام 1948 تم قصف المدرسة، وبعدها تم ترميمها وبقيت كمدرسة حتى عام 1965. في عام 1972 بدأوا بالهدم الذي استغرق العديد من السنوات وذلك بسبب انفجار مياه باطنية. مع مرور السنين تمّ بناء المبنى العالي في الساحة، والذي تم استخدامه لمكاتب التأمين الوطني عام 1987. وفي يومنا هذا يستخدم المبنى لعدد قليل من المكاتب المختلفة، وباقى المبنى فارغ. إنّ هذا المبنى بالإضافة للمساحة الفارغة التي تستعمل اليوم كموقف للسيارات في نهاية شارع يافا هما عبارة عن مثال للجشع الكولونيالي، وذلك لأنّه تم أخذ هذه الأراضي (بدون مقابل)، ولم تستخدم بالشكل الصحيح بعد قيام الدولة، وهذا يُظهر هدف المصادرة، ألا وهو الاستقرار.

- قمنا بالتساؤل فيما بيننا هل الساحة هي عبارة عن ساحة في يومنا هذا؟ مع العلم أنّنا نعلم الجواب جيداً وهو بالطبع كلا.

جوني: في البداية سمّيت هذه الساحة بالميدان، حيث شكّلت مركز الأحداث وجزءاً مركزياً في حياة الناس. كان لها العديد من الأهداف: اجتماعي، خدماتي، بالإضافة إلى المظاهرات والاحتجاجات التي كانت تقام فيها. عندما نتحدّث حول موضوع الاحتجاج فقد حدث في هذه الساحة صراع ما بين الصهيونيون والحركة الوطنية الفلسطينية. والمؤسف أنّ هذه الساحة لعبت أيضاً دوراً في عملية ترحيل أهلها، المقصود أنّه عندما بدأ اليهود بقصف حيفا من الأعلى (أتوا من الهدار والكرمل)، بدأ العرب بالهروب باتجاه الميناء، حيث عبروا من الساحة التي قتل فيها العديد منهم ألقا الآخرين أبعدها بواسطة سيارات الجيش التي كانت بانتظار اقتربهم.. ولذلك، كانت هذه الساحة ميدان كما ذكرت سابقاً ولكن، كانت أيضاً احدى الأماكن التي هجر سكان البلد منها.. ميريل ومريان: بحثنا يتمحور في هذا الشارع حول الواجهات وفتحات بناؤها، حيث انه عن طريق تصنيف التفاصيل الصغيرة التي تحتويها نقوم بتحديد التيار الهندسي المعماري التي تنتمي اليه كل واجهة، ما اذا كان التيار الهندسي العثماني، التيار الانتدابي أو تيار ما بعد قيام الدولة. جوني: حسناً، بإمكانني ان اشارككم بعض المقاطع وصور للساحة والشارع حيث يمكنهم مساعدتكم في تصنيف فترات

البناء.

على سبيل المثال، مبنى فلافل باريس هو مبنى ينتمي الى الفترة العثمانية، كما انه مبني من الاحجار المسطحة والتي هي ميزة تَعَلِّمُوها واكتسبوها من الالمان.

الطرار الذي يتكون من بناء ثلاثة شبابيك واللاوسط من بينهن باب هو طراز تابع الى زمن العثمانيين واستمر حتى فترة الانتداب. كما انه يحسب كأحد مكونات البيت العربي ألا وهو الليوان.

اما عودة للساحة فهي تقلصت عبر الزمن وتعرضت لعدة تغييرات أهمها وضع مدرج بها مما منعها من ان تكون نقطة التقاء ذو اهمية كبيرة، وتمّ الغاء اقامة الاحتجاجات بها. ونتيجة الى ذلك، قد فقد هذا المكان جزيئا تعريف الساحة واهميتها.

اكملنا سيرنا متجهين نحو ساحة الفرير (כ"כ ה'תשנ"ה)

جونبي: عبر الجيش اليهودي من الهدار والكرمل الى وادي النسناس بهدف حصر العرب في المنطقة الواقعة بين ميناء حيفا و כ"כ ה'תשנ"ה. كما انه قد احتوى المكان هذا على عمليات مسلحة وهدم العديد من المباني، وفي عام 1948 اصبحت حيفا في ايدي اليهود.

من الجدير بالذكر انه تم استغلال كل خط البناء المسموح من قبل المواطنين حيث انه البناء قريب جدا للشوارع. فقد كانت هذه المباني تحتوي على محلات تجارية في الطبقات الاولى وعلى طبقات سكنية في الطبقات الاعلى. شارع الخياط سمي بهذا الاسم نسبة لعائلة الخياط فهي عائلة لبنانية. قديما كانت هذه الارض مليئة بالرمل حيث انها ظهرت كأنها ارض لا يوجد لديها احتمال ولو ضئيل من ان تتقدم معماريا وهندسيا. فعندما انشأ البريطانيون الميناء احتاجوا الى اماكن تجارية من حولها، فقد عرضوا على هذه العائلة بأن تقوم ببناء مباني وتأجيرها لهم في هذا المكان. وفعلا هذا ما حصل، قد تم بناء خمسة مباني، وتأجير اثنين منهن للشرطة البريطانية حتى سنة 1937، ومن ثم تم تأجيرها للشرطة الاسرائيلية حتى سنة 2007 الى ان اصبحت الان مركز تجاري. من بعدها انتهى اللقاء بتشكرنا وامتناننا له

3. المقابلة الثالثة مع الاب عبده عبده.

هذه محادثة عبر الهاتف مع أبونا عبدو حول كنيسة مار يوسف المتواجدة في ساحة باريس. ميريل ومريان: مرحبا أبونا، قد توجهنا أولا الى الدكتور جوني منصور ومن ثم قام بتوجيهنا اليك. هل تسمح بأن تشاركنا بعض المعلومات الإضافية حول كنيسة مار يوسف؟ لأنه كان من الصعب جدا الوصول الى معلومات قد تفيدنا عن طريق الانترنت او مصادر أخرى.

الأب عبدو: بالطبع

ميريل ومريان: في أي سنة لم تعد الكنيسة مُستعملة؟

الأب عبدو: في سنة 1948 وتحديداً بعد الحرب، من بعدها بدأ المواطنين باستعمالها للسكن والتخزين حتى سنوات

التسعينات ومن ثم استعادت الطائفة ملكية الكنيسة بما انها كانت افتاحية.

ميريل ومريان: الى جانب الكنيسة اليوم يتواجد دير، هل هذا صحيح؟

الأب عبدو: صحيح، وما زال قائماً.

ميريل ومريان: هل هو تابع للكنيسة؟

الأب عبدو: نعم

ميريل ومريان: لقد أعلمنا الدكتور جوني بأنها كنيسة تابعة للطائفة اللاتينية

ميريل ومريان: هل لديك المزيد من المعلومات حول الكنيسة والتي تظن قد تفيدنا في هذا البحث؟ مثلاً في غالب الوقت

لمن كانت تتبع الملكية؟

الأب عبدو: الى رهبنة الكرمليت. علاوة على ذلك يوجد هنالك مقال في احدى المواقع الالكترونية التابعة للرعية والذي

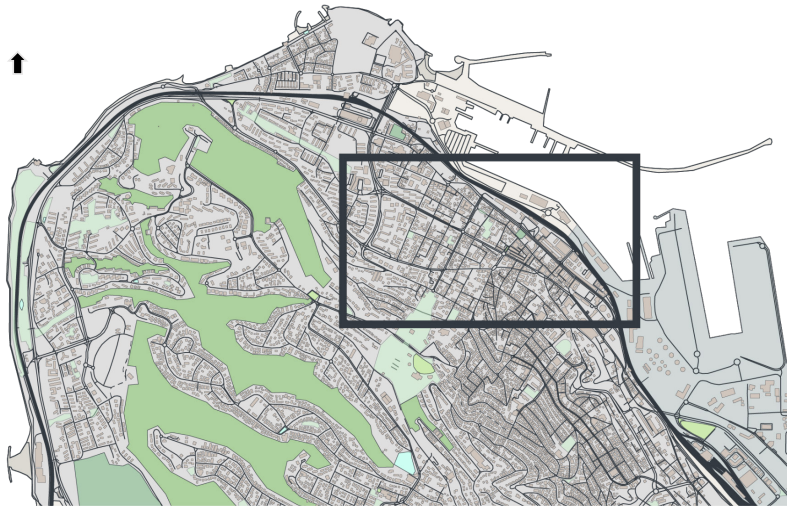
يمكنك بالتعاون به كمصدر معلومات اخر.

ميريل ومريان: لك جزيل الشكر ابونا.

נספחים ויזואלים

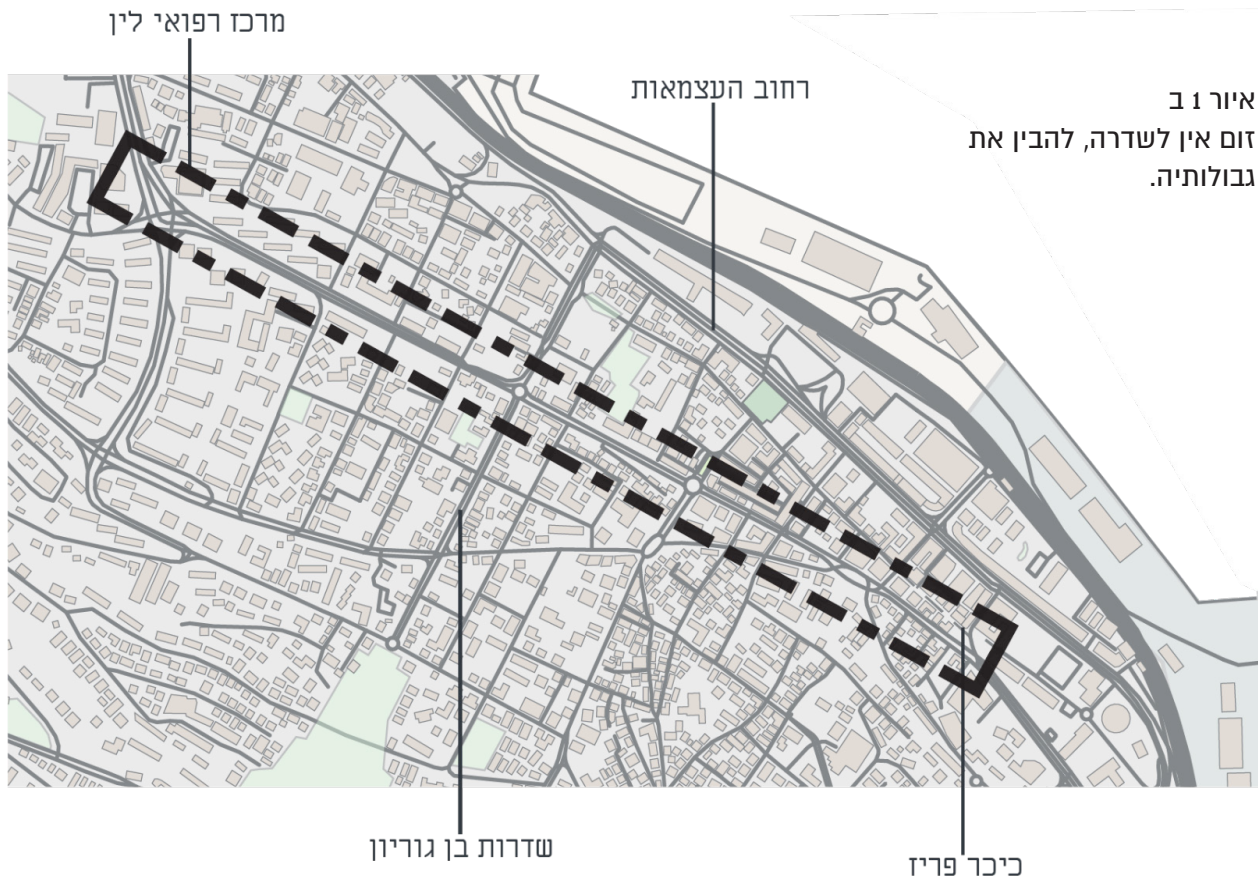
איור 1 א

מפה עכשוית לחיפה ובהדגש
מסומנת שדרות המגינים לאורכה
שממוקמת בצפון.

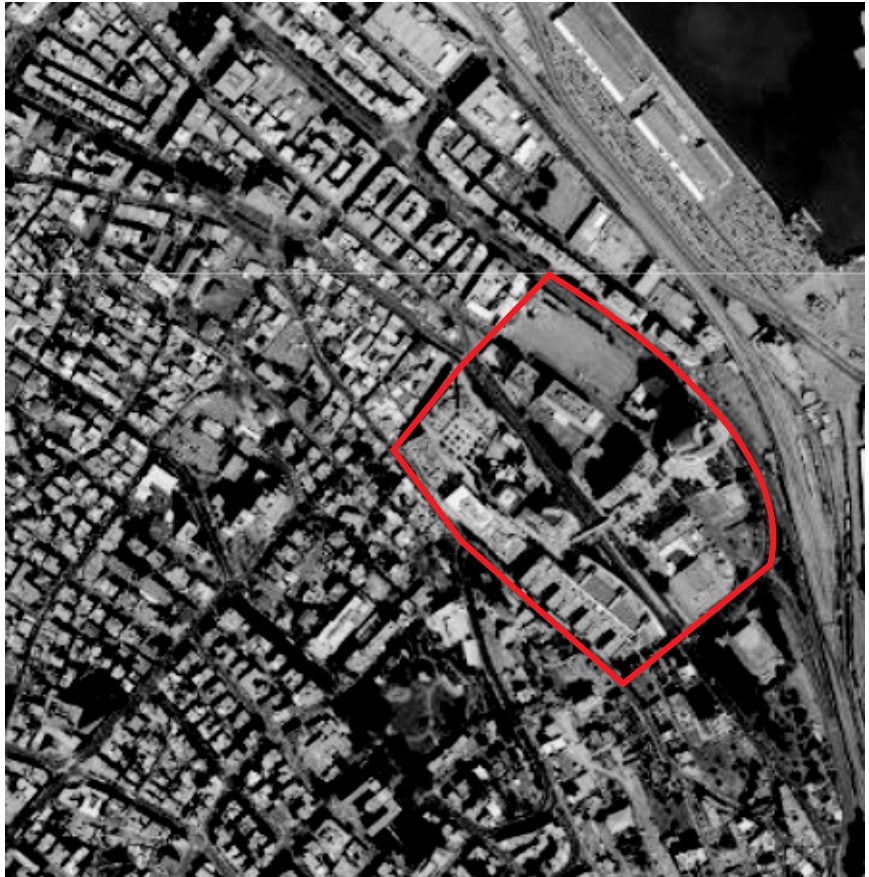
איור 1 ב

זום אין לשדרה, להבין את
גבולותיה.

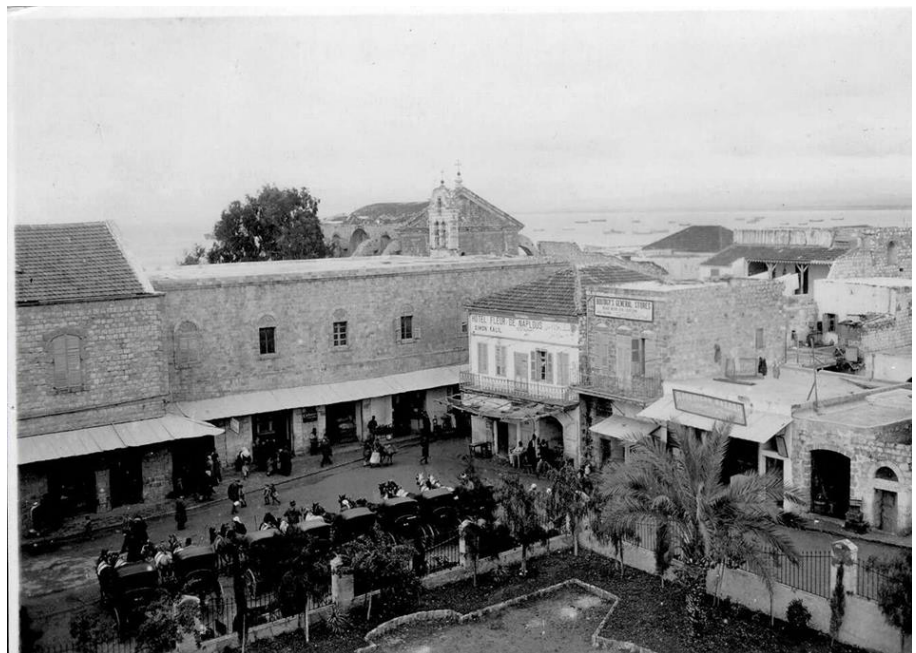
איור 2

תצ"א 2018 עם סימון על אזור
העיר העתיקה בין החומות.
אזור שקמונה היום

איור 3

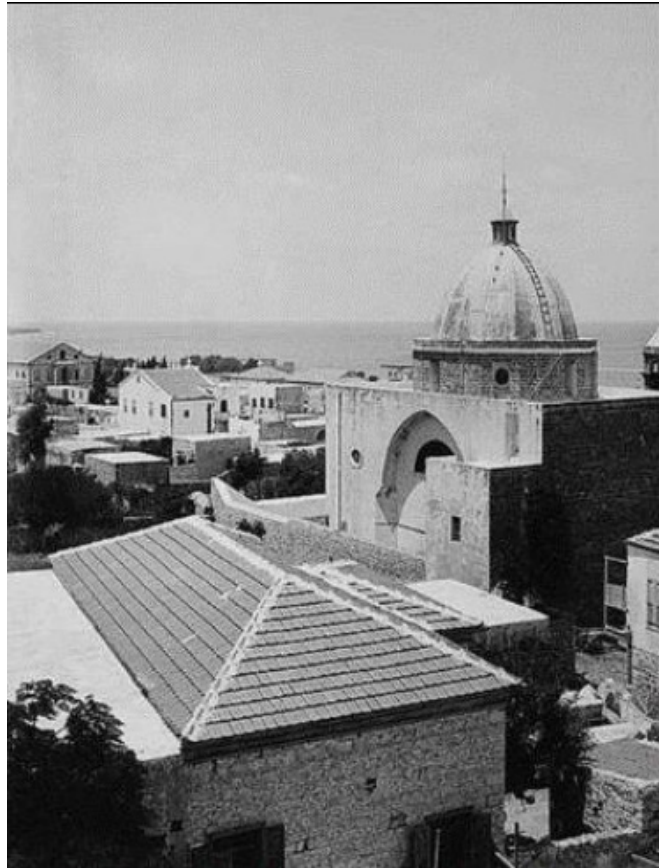
כיכר ח'מרה בשנות ה-20,
כשעדיין היה קיים הגן העירוני.

מתוך אוסף ד"ר ג'וני מנסור

איור 4
1936

מבט אל החזית הדרומית של
הכנסייה המארונית סנט לואי.

מתוך אוסף מטסון, ספריית
הקונגרס.

איור 5
1948

כיכר ההגנה אחרי מלחמת
העצמאות
מבט אל מזרח הכיכר.

אוסף עו"ד אלי רומן